

EKONOMİK KRİZ VE İŞÇİ SINIFI: 1994

30 Kasım 2021

Yıldırım Koç

Türkiye ekonomisinin ikincil önemdeki krizlerinden biri de 1994 yılında yaşandı. İlginç biçimde, bu krizin nedenlerinden biri, kamu kesiminde işçi ücretlerinde ve toplam işçilik maliyetlerinde 1991 yılında imzalanan toplu iş sözleşmeleri sonrasında meydana gelen büyük artışı. Kriz sürecinde epeyce yaygın kitlesel eylemler gerçekleştirildi. Türkiye’de ilk kez farklı siyasal görüşlerin etkili olduğu sendikal örgütler, özellikle sosyal güvenlik alanında yaşanan saldırıya karşı, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nun çatısı altında bir araya geldi ve ortak eylemler örgütledi. Ayrıca, Türkiye tarihinde en fazla işçinin katıldığı yasal grevler bu dönemde gerçekleşti. Ancak tüm bu mücadelede, 1994 yılından itibaren gerçek ücretlerin azalmasını önleyemedi.

Ekonomi 1993 yılında yüzde 8,1 oranında büyürken, 1994 yılında bir daralma yaşandı. Sabit fiyatlarla GSMH 1994 yılında yüzde 6,1 oranında azaldı. Sabit fiyatlarla kişi başına GSMH ise yüzde 7,8 oranında küçüldü.

Bu dönem yüksek oranlı enflasyon yıllarıydı. 1991 yılında tüketici fiyatları yüzde 65,9 oranında artmışken, fiyat artış oranı 1992 yılında yüzde 70,1, 1993 yılında yüzde 66,1, 1994 yılında yüzde 106,3, 1995 yılında yüzde 93,6, 1996 yılında yüzde 79,4, 1997 yılında yüzde 85,0 ve 1998 yılında da yüzde 83,6 oldu.

1994 yılında ekonomik kriz yaşanınca, hükümet 5 Nisan İstikrar Programını gündeme getirdi.

1980-2000 döneminde ücretlilerin sayısı 6,2 milyondan 11,3 milyona, istihdam içindeki payları da yüzde 33,3’ten yüzde 43,5’e çıktı. Ücretsiz aile çalışanlarının sayısı 1980 yılında 7,9 milyonken 2000 yılında 8,8 milyona yükselmekle birlikte, bu tabakanın toplam istihdam içindeki payı yüzde 42,4’ten 33,8’e geriledi. Kendi hesabına çalışanların sayısı 1980 yılında 4,3 milyondan 2000 yılında 5,2 milyona çıkmakla birlikte, toplam istihdam içindeki payları yüzde 23,1’den 20,1’e indi.

İşçiler ve memurlar 5 Nisan istikrar programına tepki gösterdiler. İşçi ve memur örgütlerinin bazı demokratik kitle örgütleriyle birlikte oluşturmuş oldukları Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, Türk-İş’in önderliğinde, 20 Temmuz 1994 günü genel eylem yaptı. Türk-İş de, 26 Kasım 1994 günü, yaklaşık 100 bin kişiyle, TBMM’ye doğru yürüdü ve isteklerinin kabul edilmesi üzerine Meclis’e birkaç yüz metre kala yürüyüşün yönünü değiştirdi.

1994 krizi kamu sektörü işçilerinin ücretinde bir düşmeye yol açtı. Kamu işçilerinin gerçek ücretleri, krizden sonra 1995 yılındaki büyük grevlere karşın, 1995 yılında yüzde 17,1 ve 1996 yılında yüzde 25,0 oranlarında geriledi.

Özel sektör işçilerinin gerçek ücretleri ise 1994 yılında yüzde 18,2 oranında azaldı. Azalma, 1995 yılında yüzde 8,3 oranında devam etti.

Memurların gerçek gelirleri 1994 yılında yüzde 21,9 ve 1995 yılında yüzde 4,7 oranlarında düştü.

DPT’nin 1999 Yılı Programı’nda (s.53) yer alan bilgilere göre, kamu sektöründe gerçek işçilik maliyeti endeksi 1989 yılında 100 kabul edilirse, 1991 yılında 203’e, 1993 yılında da 251’e yükseldi. Özel sektör işçilerinin gerçek işçilik maliyeti de 1989 yılında 100 iken 1993 yılında 214’e çıktı. Memur aylıklarında artış daha sınırlı kaldı. 1989 yılında gerçek memur maliyeti 100 kabul edilirse, 1993 yılında bu rakam 170 olmuştu.

1994 ekonomik krizi sürecinde uygulamaya konulan 5 Nisan 1994 istikrar programı sonrasında işgücü maliyetlerinde azaltıcı önlemlere başvuruldu. Kamu kesiminde gerçek işgücü maliyeti endeksi 1993 yılında 251 iken, 1996 yılında 136’ya indirildi. Özel sektörde gerçek işgücü maliyeti endeksi de 1993 yılında 214 iken, 1996 yılında 140 oldu. Memurların gerçek maliyeti endeksi 1993 yılında 170 idi; 1996 yılında 132’ye indi.

Kamu sektöründe net gerçek ücret endeksi 1989 yılında 100 kabul edilirse, 1991 yılında 170 ve 1993 yılında 195 oldu; 1996 yılında 121’e düştü. Özel sektör işçilerinin net gerçek ücret endeksi 1989 yılında 100 iken 1993 yılında 172’ye çıktı; 1996 yılında 132’ye geriledi. Memurların net gerçek aylık

endeksi 1989 yılında 100'den 1993 yılında 143'e çıktı; ekonomik kriz sonrasında uygulanan politikalara bağlı olarak 1996 yılında 115'e geriledi.

1994 yılındaki yaygın eylemler, kamu işçilerinin 1995 yılındaki büyük grevleri ve memurların 1995 yılı Haziran ayındaki iki günlük Kızılay işgali, satınalma güçlerindeki düşüşü önleyemedi. 5 Nisan 1994 İstikrar Programı'nın bazı maddelerinin uygulanması engellenebildiyse de, gerçek gelirlerdeki düşüş önlenemedi. Ancak daha önceki yıllarda gerçek ücretlerde sağlanmış olan önemli artışlar nedeniyle, bu düşüşler yaygın ve kitlesel bir kendiliğindenci sınıf hareketinin gelişmesine yol açmadı. İnsanlar ekonomik krize tepkilerini seçim sandığında gösterdi.

1994 yılında iktidarda DYP-SHP koalisyon hükümeti vardı. Tansu Çiller 25.6.1993-5.10.1995 döneminde başbakanı. Koalisyon ortağı SHP ve ardından CHP'den de devlet bakanı ve başbakan yardımcısı olarak Erdal İnönü (25.6.1993-12.9.1993), Murat Karayalçın (19.9.1993-27.3.1995) ve Hikmet Çetin (27.3.1995-5.10.1995) görev yaptı.

1989 yılındaki mahalli idareler il genel meclisi seçimlerinde SHP 6,4 milyon (%29,0) oy aldı ve Ankara, İstanbul ve İzmir belediye başkanlıklarına SHP üyeleri seçildi. 1994 yılında yapılan mahalli idareler il genel meclisi seçimlerinde SHP'nin oyu 3,8 milyona (%13,5) düştü.

DYP, 1989 yılındaki mahalli idareler il genel meclisi seçimlerinde 5,6 milyon (%25,3) oy aldı. 1994 yılındaki seçimlerde bu oy sayısı 6,0 milyon (%21,3) oldu, oy oranı azaldı. 1995 yılındaki milletvekili seçimlerindeki oy kaybı 1999 mahalli idareler seçimlerinde hızlandı. DYP, 1999 yılında mahalli idareler il genel meclisi üyesi seçiminde 4,2 milyon (%13,3) oy alabildi.

DYP 1991 milletvekili genel seçimlerinde 6,6 milyon (%27,0) oy alarak birinci parti olmuştu. Ancak 1995 seçimlerinde oy sayısı 5,4 milyona (%19,2) geriledi.

İktidar ortağı SHP (ve sonra CHP) 1991 milletvekili genel seçimlerinde 5,1 milyon (%20,8) oy almıştı. Bu oy sayısı 1995 milletvekili genel seçimlerinde 3,0 milyona (%10,7) geriledi.

Seçmenler, ekonomik krizin faturasını iktidardaki DYP ve SHP'ye (CHP) ödettirdi.